

Розділ 2

Актуальні питання розвитку фінансів, обліку і аудиту

УДК 368.212

Ткаченко Н. В.

УМОВИ ТА СКЛАДОВІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Анотація. Проаналізовано умови забезпечення фінансової стійкості страхових компаній. Ураховуючи специфіку їхньої діяльності, сформульовано складові елементи процесу забезпечення її фінансової стійкості.

Ключові слова: страхові компанії, фінансова стійкість, ринок інвестицій.

Постановка проблеми. Особливе значення фінансової стійкості страхових компаній для економіки в цілому обумовлено низкою причин. По-перше, розвиток страхового сектора в системі фінансових відносин на макрорівні сприяє стабілізації економіки та забезпеченню соціальної стійкості суспільства. Вступаючи у фінансові відносини з різними суб'єктами ринку (страхувальниками, контрагентами, державою тощо) і виконуючи свої договірні та інші зобов'язання, страхові компанії таким чином впливають на ефективність усього ланцюжка економічних взаємозв'язків у суспільстві.

По-друге, страхові компанії суттєво впливають на ринок інвестицій, оскільки є надійним джерелом формування фінансового капіталу. Об'єктивною передумовою цього є те, що надходження страхових премій передують наданню страхової послуги. Часовий лаг, виникаючий при цьому, дозволяє страховим компаніям акумулювати значні обсяги грошових коштів, які розміщуються в різні фінансові інструменти та нефінансові інвестиційні активи. Отримані від страхувальників кошти в результаті надання страхових послуг нагромаджуються в страхових фондах, що стимулює циркуляцію коштів на ринку капіталу.

По-третє, зміцнення фінансової стійкості страхових компаній сприятливо впливає на ринкові відносини на макроекономічному рівні в цілому. Разом із тим, виступати в ролі стабілізатора ринку страхові компанії можуть, лише маючи здатність виконувати свої зобов'язання впродовж усього строку страхування, а також достатній ресурсний потенціал для адаптації до вимог постійно змінюваного конкурентного середовища.

Відтак, з огляду на велику значущість фінансової стійкості страхових компаній для економіки будь-якої країни, існує необхідність подальшого дослідження питань, пов'язаних з її забезпеченням, насамперед, щодо визначення конкретних умов та виділення складових забезпечення фінансової стійкості страхових компаній в умовах глобалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна економічна наука виявляє помітну зацікавленість до питань фінансової стійкості страхових компаній. Теоретичні дослідження з проблем вивчення сутності та умов забезпечення фінансової стійкості страхових компаній провели багато вітчизняних і зарубіжних учених: М. М. Александрова, В. Д. Бігдаш, Н. М. Внукова, К. Е. Локшин, М. В. Мних, С. С. Осадець, В. А.

Сухов, Н. В. Хохлов та ін. Якщо ж говорити про виокремлення складових у системі забезпечення фінансової стійкості страхових компаній, то поки що достатньо повно розроблені підходи до цього питання в науковій літературі відсутні. Водночас, не можна оминати увагою праці таких відомих учених, як В. В. Коваленко, В. М. Кочеткова, Ю. С. Маслеченкова, Є. С. Стоянової, Т. О. Плісак та ін., у яких розглянуто структурні блоки процесу забезпечення стійкості банківських установ. Однак, питання вивчення стійкості небанківських фінансово-кредитних установ залишилися поза увагою згаданих авторів.

Постановка завдання. У зв'язку з викладеним вище нині з'явилася необхідність з'ясування умов та формулювання складових елементів процесу забезпечення фінансової стійкості страхових компаній.

Виклад основного матеріалу. Страхування як інститут фінансового захисту спрямоване на зниження втрат, пов'язаних із реалізацією економічного ризику. Через велику соціальну значимість страхування вимоги до фінансової стійкості страхових компаній високі. Водночас, не зважаючи на велике значення фінансової стійкості страхових компаній, в основному правовому акті в галузі страхування – Законі України «Про страхування» відсутнє будь-яке визначення сутності фінансової стійкості страховиків та умов її забезпечення, тоді як розділ III Закону України «Про страхування» присвячений забезпеченню платоспроможності, зокрема, в ст. 30 сформульовані основні умови забезпечення платоспроможності страхових компаній, а саме:

- наявність сплаченого статутного фонду та гарантійного фонду страховика;
- створення страхових резервів, достатніх для майбутніх виплат страхових сум і страхових відшкодувань;
- перевищення фактичного запасу платоспроможності страховика над розрахунковим нормативним запасом платоспроможності.

Як установлено в ході попередніх досліджень [12], платоспроможність – лише ознака фінансова, а саме ж поняття «фінансова стійкість» набагато ширше й передбачає наявність певних умов її забезпечення. До цього ж, необхідно зазначити, що висування як умову забезпечення платоспроможності факту «перевищення фактичного запасу платоспроможності над нормативним» некоректне. Цю умову правильніше вважати умовою забезпечення фінансової стійкості страхових компаній. Крім цієї умови, в економічній літературі наводиться досить широкий перелік і інших умов забезпечення фінансової стійкості страхових компаній.

Зокрема, В. А. Сухов [11, с. 12] виділяє такі умови забезпечення фінансової стійкості страхових компаній: достатній власний капітал; зобов'язання (включаючи технічні резерви); розміщення активів; обмеження одиничного ризику (перестраховування, ретроцесія); тарифна політика.

Аналогічної точки зору дотримується і вітчизняний дослідник М. В. Мних [7, с. 49].

Авторський колектив підручника «Страхування» [9, с. 253] вважає, що умовами забезпечення фінансової стійкості є розмір власних коштів; правильність розрахованих тарифних ставок; наявність збалансованого страхового портфеля; величина страхових резервів, адекватна сумі взятих страховиком на себе зобов'язань; ефективність розміщення страхових резервів; перестраховальні операції.

Аналогічної точки зору дотримується й авторський колектив навчально-методичного посібника «Страхування: теорія і практика» [10, с. 203].

Дещо розширений перелік визначення умов забезпечення фінансової стійкості страховиків пропонують М. М. Александрова [1, с. 171] та Н. В. Хохлов [14, с. 127], а саме: наявність достатнього обсягу страхових операцій; наявність розвиненої практики перестраховування; забезпечення збалансованого страхового портфеля; обмеження відповідальності за ризиками; оптимальне розміщення страхових резервів; раціональна тарифна політика; диверсифікація діяльності.

Наведені критерії забезпечення фінансової стійкості страхової компанії потребують

уточнення. Це зумовлено тим, що неприпустима відсутність у характеристиці фінансової стійкості страховика: по-перше, критерію достатності власних коштів, оскільки саме від розміру власного капіталу залежать можливості страховика оптимально організувати тарифну, фінансову, інвестиційну та перестрахову політики компанії, а по-друге, відсутність такого критерію як дотримання нормативу платоспроможності, оскільки платоспроможність – основна ознака фінансової стійкості страховиків. Адже страхова компанія повинна відповідати загальним вимогам, що висуваються до суб'єкта господарювання в умовах ринку, та при цьому страховикам притаманна значна специфіка у формуванні як зобов'язань, так і ресурсів, призначених для їхнього покриття. Згадана специфіка зумовлена, по-перше, самим характером страхових відносин, в основі яких знаходиться категорія ризику, по-друге, участю страхової компанії в різних видах діяльності (страховій, інвестиційній, фінансовій), кожен з яких призводить як до формування ресурсів, так і зобов'язань особливого роду. Звідси випливає, що специфіка поняття платоспроможності страхової компанії проявляється саме в особливостях формування зобов'язань і ресурсів для їх виконання, а також у необхідності додаткових фінансових гарантій виконання зобов'язань як реакції на ризиковий характер діяльності.

Додатково до вищенаведених умов забезпечення фінансової стійкості страхової компанії В. Д. Бігдаш [2, с. 358] виділяє ще й таку умову, як здійснення фінансового моніторингу, вважаючи, що воно полягає в проведенні заходів для запобігання протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Моніторинг, таким чином, сприяє зменшенню ризику формування страхового фонду за допомогою коштів, що мають незаконне походження. При цьому, перелік заходів із моніторингу регламентується чинним законодавством, але передбачається активна участь у моніторингу і страховика.

На нашу думку, наведений аспект у сучасних умовах має велике значення, але включення його до умов забезпечення фінансової стійкості недоцільне. Як зазначено вище, заходи для запобігання протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, регламентуються чинним законодавством як при створенні страховика, так і при його функціонуванні (надання страхових і перестрахових послуг, розміщення страхових резервів тощо). Фактично кожний етап діяльності страхової компанії супроводжується певними приписами щодо виконання вимог фінансового моніторингу. Саме тому в контексті формулювання умов забезпечення фінансової стійкості страховиків, на нашу думку, моніторинг можна виключити з переліку умов забезпечення фінансової стійкості страхової компанії.

Узагальнивши вищенаведену інформацію, можна сформулювати такі умови забезпечення фінансової стійкості страхової компанії:

- достатній розмір власного капіталу;
- оптимальна організація (з точки зору доходів і витрат) тарифної, інвестиційної, фінансової та перестрахової політик;
- дотримання нормативу платоспроможності.

Порушення хоча б однієї з цих умов призводить до погіршення або повної втрати фінансової стійкості страховою компанією.

Вище вже неодноразово наголошувалося на великому значенні фінансової стійкості страхових компаній для економіки в цілому.

К. Е. Локшин говорить про те, що фінансова стійкість страховика є «предметом публічного інтересу: в ній зацікавлений не лише окремий страхувальник, але й решта клієнтів страховика» [5, с. 10]. Та згаданий автор указує не всі контингенти зацікавлених в оцінці фінансової стійкості страхової компанії. В ній прямо чи опосередковано зацікавлені ще й різні групи фізичних та юридичних осіб. До суб'єктів, які безпосередньо зацікавлені в оцінці фінансової стійкості страхових компаній, можна віднести інвесторів, менеджерів, страхувальників (застрахованих, набувачів), інших страховиків, кредиторів, органи страхового нагляду, до опосередковано зацікавлених – аудиторські фірми, рейтингові агентства та ін.

Отже, необхідність оцінки фінансової стійкості страхових компаній підтверджується наявністю інтересів усіх учасників процесу страхування – держави, страховальників, кредиторів, управлінського персоналу та ін.

Проведений нами аналіз літературних джерел свідчить, що складові фінансової стійкості страхової компанії нині остаточно не визначені. Це суттєва прогалина в теорії страхової справи. Спробуємо її ліквідувати.

Стійкість страховика, як і будь-якої іншої установи, включає в себе взаємопов'язані блоки. Зокрема, щодо забезпечення стійкості банків російські вчені Є. С. Стоянова [13, с. 506–508] та Ю. С. Маслеченков [6, с. 27–28] виділяють п'ять блоків: 1) капітальна стійкість; 2) комерційна стійкість; 3) функціональна стійкість; 4) організаційна стійкість; 5) фінансова стійкість. Аналогічної думки дотримуються й деякі вітчизняні дослідники [8, с. 266–267]. Ми також частково погоджуємося з думкою Є. С. Стоянової та Ю. С. Маслеченкова щодо виділення зазначених блоків у діяльності фінансової установи, хоча вважаємо правильнішим підхід В. М. Кочеткова [4, с. 41], який виділяє в рамках забезпечення фінансової стійкості банку взаємопов'язані напрями: стійкість капітальної бази; стійкість ресурсної бази; організаційно-структурну та комерційну стійкість банку. Наведеного підходу до визначення складових фінансової стійкості фінансових установ дотримуються і В. В. Коваленко та О. В. Крухмаль, які до того ж підкреслюють, що «фінансова стійкість характеризує підсумки діяльності, ресурси, капітал, доходи та витрати, прибутки та збитки» [3, с. 107]. Тому, на нашу думку, правильним буде розгляд ознак фінансової стійкості з позиції синтезованої результативності інших складових стійкості. Вважаємо, що саме такий підхід правомірний, оскільки під забезпеченням фінансової стійкості розуміємо комплексний процес підтримки її цільового рівня, що включає виявлення та систематизацію факторів, які впливають на неї, вибір показників і методів її оперативної та перспективної оцінки, постійний моніторинг змін, що відбуваються ззовні і зсередини страхової компанії, підготовку управлінських рішень на основі виявлених відхилень від цільового рівня.

Ураховуючи специфіку діяльності страхової компанії в контексті забезпечення фінансової стійкості в умовах глобалізації, вважаємо за необхідне виділити такі її складові (рис. 1):

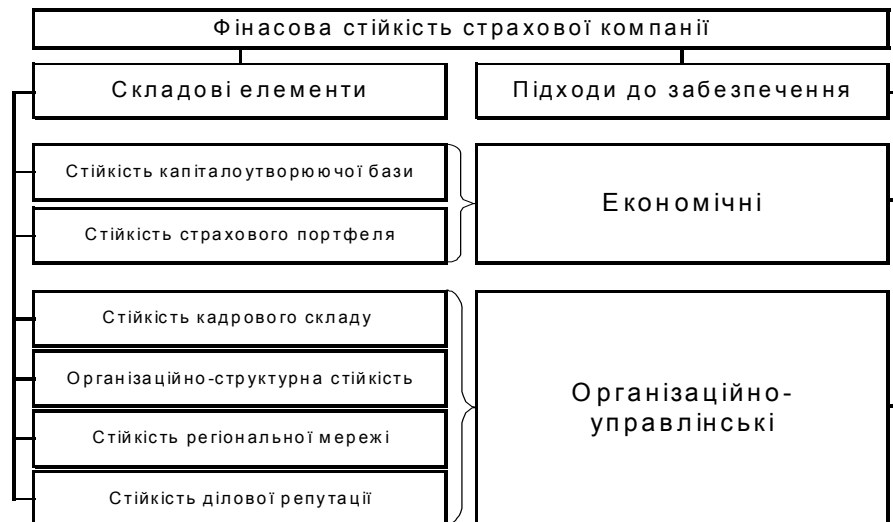

Рис. 1. Складові елементи та підходи до забезпечення фінансової стійкості страхової компанії

- 1) стійкість капіталотвірної бази;
- 2) стійкість страхового портфеля;
- 3) стійкість кадрового складу;
- 4) організаційно-структурну стійкість;

- 5) стійкість регіональної мережі;
- 6) стійкість ділової репутації.

Висновки. Проблема фінансової стійкості страхових компаній останнім часом стоїть у центрі уваги сучасних досліджень у сфері страхової діяльності. Аналіз напрацьованих у цій галузі дає змогу зробити висновок, що дослідження зосереджуються на певних напрямках без їх синтезованого подання. Тому актуальний підхід до забезпечення фінансової стійкості з позиції синтезованої результативності інших складових, зокрема, стійкості капіталотвірної бази, стійкості страхового портфеля, стійкості кадрового складу страхової компанії, організаційно-структурної стійкості, стійкості регіональної мережі, стійкості ділової репутації страховика.

Забезпечення належного рівня стійкості кожної зі складових фінансової стійкості досягається за допомогою економічних та організаційно-управлінських підходів, що й буде предметом подальших наукових досліджень.

Література

1. Александрова М. М. Страхування : навч.-метод. посіб. / М. М. Александрова. – К. : ЦУЛ, 2002. – 208 с.
2. Бігдаш В. Д. Страхування : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Д. Бігдаш. – К. : МАУП, 2006. – 448 с.
3. Коваленко В. В. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи : монографія / В. В. Коваленко, О. В. Крухмаль. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 198 с.
4. Кочетков В. М. Забезпечення фінансової стійкості сучасного комерційного банку : теоретико-методологічні аспекти : монографія / В. М. Кочетков. – К. : КНЕУ, 2002. – 238 с.
5. Локшин К. Е. Регулирование страховой деятельности направлено на защиту интересов страхователей / К. Е. Локшин // Страховое дело. – 2007. – № 7. – С. 10–16.
6. Маслеченков Ю. С. Финансовый менеджмент в коммерческом банке ; Кн. 3 : Технология финансового менеджмента клиента / Ю. С. Маслеченков. – М. : Перспектива, 1997. – 221 с.
7. Мних М. В. Страхування як механізм надання гарантій підприємницької діяльності та соціального захисту населення : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. зал.] / М. В. Мних. – К. : Знання України, 2004. – 428 с.
8. Облік та аналіз діяльності комерційного банку : навч. посіб. ; у 2 кн. / Т. О. Плісак, С. А. Гагаріна, Л. В. Недеря та ін. – К. : КНТЕУ, 2003. – 308 с.
9. Страхування : підруч. / кер. авт. колективу і наук. ред. С. С. Осадець. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2002. – 599 с.
10. Страхування : теорія та практика : навч.-метод. посіб. / Н. М. Внукова, В. І. Успенко, Л. В. Временко та ін.; за заг. ред. проф. Н. М. Внукової. – Харків : Бурун Книга, 2004. – 376 с.
11. Сухов В. А. Государственное регулирование финансовой устойчивости страховщиков / В. А. Сухов. – М., 1995. – 112 с.
12. Ткаченко Н.В. Фінансова стійкість страхових компаній: теоретичні підходи // Фінанси України. – 2009. – № 6. – С. 104–121.
13. Финансовый менеджмент : теория и практика : учеб. / под ред. Е. С. Стояновой. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательство «Перспектива», 1999. – 656 с.
14. Хохлов Н. В. Управление риском : учеб. пособ. для вузов / Н. В. Хохлов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – 239 с.

Summary. Analyzed approaches to defining the terms of insurance companies financial stability. Given the specifics of the insurance company formulated the elements of financial stability ensuring process.

Keywords: insurance companies, financial firmness market of investments.

Стаття надійшла до редакції 08.09.2009